

קומה עזרתה לנו / תהילים פרק מ"ד

שאל יונתן וינגורט

המזמור שלנו הוא תגובת עם ישראל לקיום דברי הברית שכרת אתנו ה'. אנו איננו משקדים בברית, גם כאשר מתקיימות התובחות במלואן. הבקשה שלנו מה' היא לא להסתיר את פניו לנו. מקבלים אנו את הייסורים שה' הביא עלינו בדין, אך מבקשים אנו מה' שהוא יושיע אותנו למען חסדו.

הנותרת: למנצח לבני קרח משפיל מלמדת על כך,

שיש במזמור זה שני מזמורים – אחד

מהם של בני קורח, ומזמור נוסף הוא מזמור "משכיל", כלומר, הם השכילו מזמור נוסף מתוך המזמור.

המזמור הראשון כולל שמונה עשר פסוקים, הנחלקים לשתי מחציות:

החלק הראשון (ב"ט. 67 מילים) מתאר את הניסים שהיו בכניסה לארץ ישראל: אֱלֹהִים בְּאֲזִינוּ שְׁמַעֲנוּ, אֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ, פֶּעַל פְּעֻלָּת בִּימֵיהֶם בִּימֵי קֶדֶם. אֵתָה יְדָךְ גּוֹיִם הוֹרֵשֶׁת וְתַטְעֵם, תִּרְעֵ לְאֲמִים וְתִשְׁלַחֲם. על אף שהם נלחמו – הם ידעו היטב כי לא בחרבם יִרְשׁוּ אֶרֶץ, וְזָרוּעֵם לֹא הוֹשִׁיעָה לָמוֹ, כִּי יִמְיֶנְךָ וְזָרוּעֶךָ וְאוֹר פְּנִיֶךָ כִּי רָצִיתָם. בעבר, התקיים בנו אֵתָה הוּא מִלְּפִי אֱלֹהִים, וְמִשְׁנֵאֵינוּ יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב. בְּךָ צָרִינוּ נִגְחָה, בְּשִׁמְךָ נִבּוֹס קִמְיֵנוּ. כִּי לֹא בִקְשָׁתִי אֲבָטָח, וְחֲרַבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי. כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִצָּרֵינוּ, וּמִשְׁנֵאֵינוּ הִבִּישׁוֹתָ. וּמִמִּילָא, בְּאֱלֹהִים הִלְלָנוּ כָּל הַיּוֹם, וְשִׁמְךָ לְעוֹלָם נוֹדָה. כרגיל, המילה סְלָה מציינת סיום פיסקה, ולאחר מכן מתחיל חלק נוסף של המזמור.

החלק השני (י"ט. 66 מילים) מתאר את הזמן בו ה' לא יוצא בצבאותינו, ועל אף שהוא מזניח אותנו – איננו שוכחים אותו: אֵף זָנַחְתָּ וְתִכְלִימְנוּ, וְלֹא תִצָּא בְּצַבָּאוֹתֵינוּ. תִּשְׁכַּחְנוּ אַחֲרַי מִנֵּי צָר, וּמִשְׁנֵאֵינוּ שָׁסוּ לָמוֹ. תִּתְּנֵנוּ כְּצֹאן מֵאֲכָל, וּבְגוֹיִם זָרִיתָנוּ. תִּמְכַּר עֲמֶךָ כְּלֵא הוֹז, וְלֹא רִבִּיתָ בְּמַחֲרִירֵהֶם. תִּשְׁיַמְנוּ חֲרָפָה לְשִׁכְנֵינוּ, לְעַג וְקָלָס לְסִבִּיבוֹתֵינוּ. תִּשְׁיַמְנוּ מִשָּׁל בְּגוֹיִם, מִנּוֹד רֹאשׁ בְּלְאֲמִים.

(א) למנצח לבני קרח משפיל.

(ב) אֱלֹהִים בְּאֲזִינוּ שְׁמַעֲנוּ, אֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ,

פֶּעַל פְּעֻלָּת בִּימֵיהֶם בִּימֵי קֶדֶם.

(ג) אֵתָה יְדָךְ גּוֹיִם הוֹרֵשֶׁת וְתַטְעֵם, תִּרְעֵ לְאֲמִים וְתִשְׁלַחֲם.

(ד) כִּי לֹא בִחֲרַבִּם יִרְשׁוּ אֶרֶץ, וְזָרוּעֵם לֹא הוֹשִׁיעָה לָמוֹ,

כִּי יִמְיֶנְךָ וְזָרוּעֶךָ וְאוֹר פְּנִיֶךָ כִּי רָצִיתָם.

(ה) אֵתָה הוּא מִלְּפִי אֱלֹהִים, צִוָּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב.

(ו) בְּךָ צָרִינוּ נִגְחָה, בְּשִׁמְךָ נִבּוֹס קִמְיֵנוּ.

(ז) כִּי לֹא בִקְשָׁתִי אֲבָטָח, וְחֲרַבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי.

(ח) כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִצָּרֵינוּ, וּמִשְׁנֵאֵינוּ הִבִּישׁוֹתָ.

(ט) בְּאֱלֹהִים הִלְלָנוּ כָּל הַיּוֹם, וְשִׁמְךָ לְעוֹלָם נוֹדָה.

סְלָה.

(י) אֵף זָנַחְתָּ וְתִכְלִימְנוּ, וְלֹא תִצָּא

כל היום כלמתי נגדי, ובשתי פני כסתני. מקול מחרף ומגדרף, מפני אויב ומתנקם. כל זאת באתנו ולא שכחנוך, ולא שקרנו בכריתך. לא נסוג אחר לבנו, ותט אשרינו [= רגלינו] מני ארצך [= דרכך].

מתי נאמר מזמור זה? ברור שהוא נאמר בתקופה קשה, אך נראה לדייק יותר ולהציע, שבני קרח אמרו את המזמור כאשר חלקים מעם ישראל כבר התחילו לגלות מארץ ישראל. הם מספרים את מה שאבותינו סיפרו לנו על כיבוש הארץ: אבותינו ספרו לנו, פעל פעלת בימיהם בימי קדם. אתה ידך גוים הורשת ותטעם, תרע לאמים ותשלחם. המשורר איננו מתחיל ביציאת מצרים או קודם לכן, אלא בכניסה לארץ. ולעומת המלחמות מלאות הניסים שהיו אז, עכשיו התפזרנו בין הגויים: אף זנחת ותכלימנו, ולא תצא בצבאותינו. תשיבנו אחר מני צר, ומשנאינו שסו למו. תתננו כצאן מאכל, ובגוים זריתנו.

הביטוי: תמפר עמך בלא הון, ולא רבית במחיריהם בנוי על הפסוק האחרון של התוכחה בפרשת כי תבוא (דברים כח, טח): והשיבך ה' מצרים באניות, בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה, והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה. ומיד לאחר מכן כתוב: אלה דברי הברית אשר צוה יהוה את משה לכת את בני ישראל בארץ מואב, מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב. אם כן, הברית בה לא שקרנו היא הברית הזו. מקבלים אנו את כל התוכחה, ומבינים היטב מדוע הגיעו לנו כל הפורענויות הללו. לפיכך, אין במזמור זה תלונה, ואפילו לא בקשה. זו קבלת הדין והצהרת נאמנות.

המזמור הנוסף, המשכיל, נאמר כבר לאחר החורבן, כאשר ירושלים הפכה להיות מקום תנים, כמו שאמר ירמיהו (ט, י) בנבואה: ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים, ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב. וכך אומרים בני קרח בחלק הראשון (כ-כג. 32 מילים): פי דפיתנו במקום תנים, ותכס עלינו בצלמות. אם שכחנו שם אלהינו, ונפרש כפינו לאל זר. הלא אלהים יחקר זאת, פי הוא ידע תעלמות לב. פי עליך הרגנו כל היום, נחשבנו כצאן טבח. עד עתה בני ישראל קבלו עליהם את העונשים המרובים בהבנה. ועכשיו, נגמרו התוכחות, יצאנו לגלות, האם גם הצרות הסתיימו? מסתבר שלא! גם במקום התנים וגם בצלמות ה' ממשיך לדכא אותנו ולכסות עלינו. האם עתה אנו מוותרים על הברית והקשר? האם אנו שוכחים את ה'? לא ולא! אלהים חוקר ויודע תעלומות שגם כאשר אנו נהרגים ונחשבים כצאן טבח - איננו שוכחים את שם ה'. וכך, שנים רבות במהלך הגלות ממשיכים אנו לדבוק בה'.

מעתה, הבקשה בחלק השני של המזמור המשכיל היא בקשה ברורה (כד-כו. 27 מילים): עורה למה תישן אדני, הקיצה אל תזנח לנצח. למה פניך תסתיר, תשכח ענינו ולחצנו. פי שחה לעפר נפשנו, דבקה לארץ בטננו. קומה עזרתה לנו, ופדנו למען חסדך. יודעים אנו מדוע ה' זנח אותנו, ומדוע ה' ישן כביכול ואיננו מושיע אותנו, אך מבקשים אנו שלא תהיה זו שינה לנצח, שה' לא יסתיר את פניו עוד, ולא ישכח את ענינו ולחצנו.

בצבאותינו.

(יא) תשיבנו אחר מני צר, ומשנאינו שסו למו.

(יב) תתננו כצאן מאכל, ובגוים זריתנו.

(יג) תמפר עמך בלא הון, ולא רבית במחיריהם.

(יד) תשימנו חרפה לשבנינו, לעג וקלס לסביבותינו.

(טו) תשימנו משל בגוים, מנוד ראש בלאמים.

(טז) כל היום כלמתי נגדי, ובשתי פני כסתני.

(יז) מקול מחרף ומגדרף, מפני אויב ומתנקם.

(יח) כל זאת באתנו ולא שכחנוך, ולא שקרנו בכריתך.

(יט) לא נסוג אחר לבנו, ותט אשרינו מני ארצך.

(כ) פי דפיתנו במקום תנים, ותכס עלינו בצלמות.

(כא) אם שכחנו שם אלהינו, ונפרש כפינו לאל זר.

(כב) הלא אלהים יחקר זאת, פי הוא ידע תעלמות לב.

(כג) פי עליך הרגנו כל היום, נחשבנו כצאן טבח.

(כד) עורה למה תישן אדני, הקיצה אל תזנח לנצח.

(כה) למה פניך תסתיר, תשכח ענינו ולחצנו.

(כו) פי שחה לעפר נפשנו, דבקה לארץ בטננו.

(כז) קומה עזרתה לנו, ופדנו למען חסדך.

ה' העיד בנו (דברים לא, טז-יח): וְעִזְבֵנִי וְהִפֵּר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ. וְתָרָה אִפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וְעִזְבֹתַיִם וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל, וּמִצָּאָהוּ רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת, וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא: הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִי מִצָּאוֹנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה. וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא, עַל כֹּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וְעַתָּה, לְאַחַר שֶׁהִתְקַיְּמוּ כָל הַתּוֹכַחוֹת, וְה' הִסְתִּיר אֶת פָּנָיו מֵאִתְּנוּ, אֲנִי בָאִים לֵה' וּמְבַקְשִׁים שֶׁהוּא יַעֲזֹר לָנוּ. אֵין זֶה מִפְּנֵי הַטּוֹב שֶׁלָּנוּ, אֲלֵא לְמַעַן חֲסְדּוֹ שֶׁל ה'. נִשְׂאָרִים אֲנִי נֹאמְנִים וְאִינְנוּ מִשְׁקֵרִים בְּבְרִית.

להאזנה לשיעור על פרק מ"ד:
peneyhamenora.com/tehilim/44,
 או חפשו באפליקציות הפורקאסטים
 "שיעורים בספר תהילים".

